

Εισαγωγή στην Κλασική Αρχαιολογία II (5ος - 4ος αι. π.Χ.)

Ιφιγένεια Λεβέντη

Τμήμα: Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

11. Αγγειογραφία και Μεγάλη Ζωγραφική 4^ο αι. π.Χ.

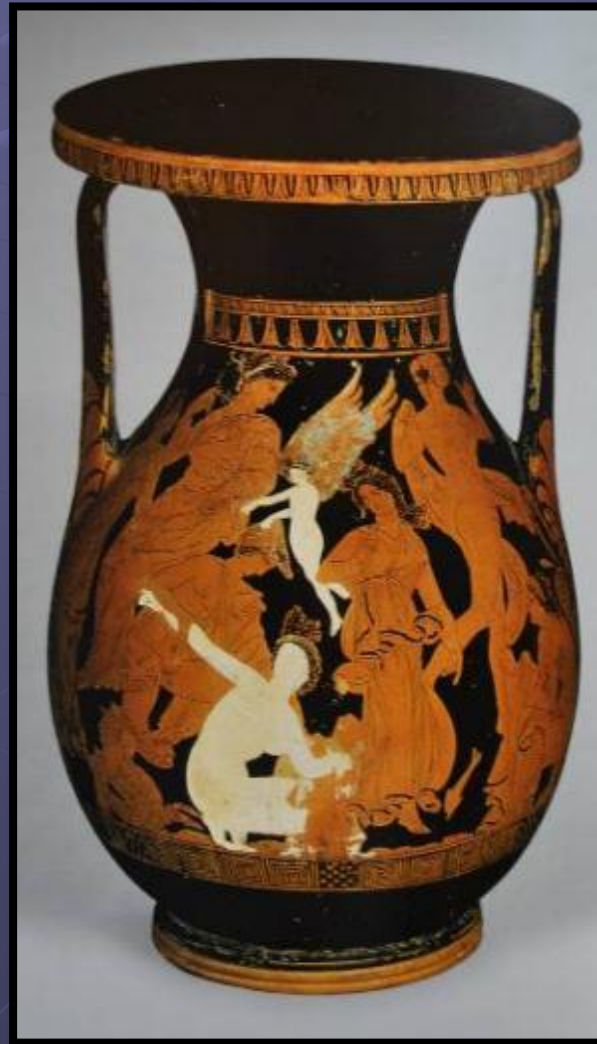
Αττική Αγγειογραφία 4^ο αι. π.Χ.

Στον 4^ο αι. π.Χ. συνεχίζεται στον αττικό Κεραμεικό το «διακοσμητικό στυλ» της προηγούμενης περιόδου. Συνυπάρχει στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα με το «απλούστερο στυλ», ενώ εμφανίζονται και τα αγγεία με ανάγλυφη διακόσμηση ή αυτά που συνδυάζουν την ανάγλυφη με την ερυθρόμορφη τεχνική, όπως οι λήκυθοι του Αθηναίου κεραμέα Ξενοφάντου που δούλεψε στην Κριμαία. Για την αγορά στο Κερτς (Παντικάπαιον της Κριμαίας) αναπτύσσεται στην Αθήνα από το 370 έως το 320 π.Χ. ο ρυθμός ή στυλ Κερτς, με έντονη πολυχρωμία, έμφαση στη διακοσμητική λεπτομέρεια και επίδραση της μεγάλης πλαστικής. Τα συνήθη θέματα στα αγγεία αυτά είναι από τον κόσμο των γυναικών, του μύθου και της λατρείας. Κυριότερος εκπρόσωπος του Ρυθμού Κερτς είναι ο Ζωγράφος του Μαρσύα.

Τα αττικά αγγεία του **Ρυθμού Κέρτς** (370-320 π.Χ.) βρέθηκαν κυρίως στο Κέρτς της Κριμαίας, αρχαίο Παντικάπαιον, όπου εξάγονταν. Πρόκειται για έναν ιδιαίτερα διακοσμητικό ρυθμό με επίθετα χρώματα και επίδραση της σύγχρονης μνημειώδους γλυπτικής.

Γαμικός λέβης ρυθμού Κερτς, 360-355 π.Χ.
Επαύλια. Γαμήλια σκηνή. Ζωγράφος του Μαρσούα.
Αγ. Πετρούπολη, Ερμιτάζ.

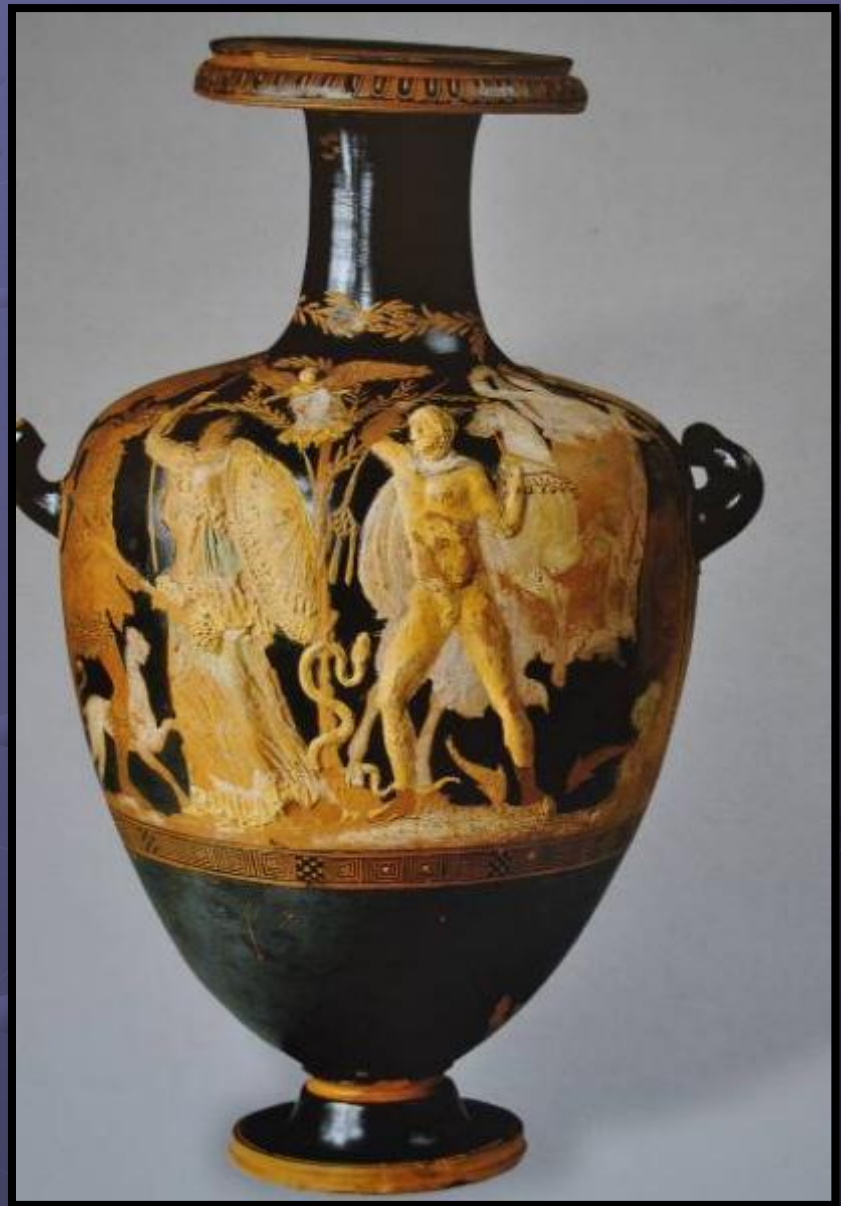

Αττική ερυθρόμορφη πελίκη. 355-350
π.Χ. Αρπαγή Θέτιδας από Πηλέα.
Ζωγράφος του Μαρσούα. Λονδίνο,
Βρετανικό Μουσείο.

Αγγεία με ανάγλυφη διακόσμηση. Και τα δύο στην Αγία Πετρούπολη, Ερμιτάζ. Αττική αρυβαλλοειδής λήκυθος του Ξενοφάντου. Περσικό κυνήγι με συμμετοχή ιστορικών προσώπων (Δαρείος, Κύρος, Αβροκόμας). 390-380 π.Χ.

Αττική υδρία με ερυθρόμορφη και ανάγλυφη διακόσμηση. Περ. 350 π.Χ. Ζωγράφος της Γαμήλιας Πομπής. Έριδα Αθηνάς και Ποσειδώνος για την κυριαρχία στην Αττική γη.

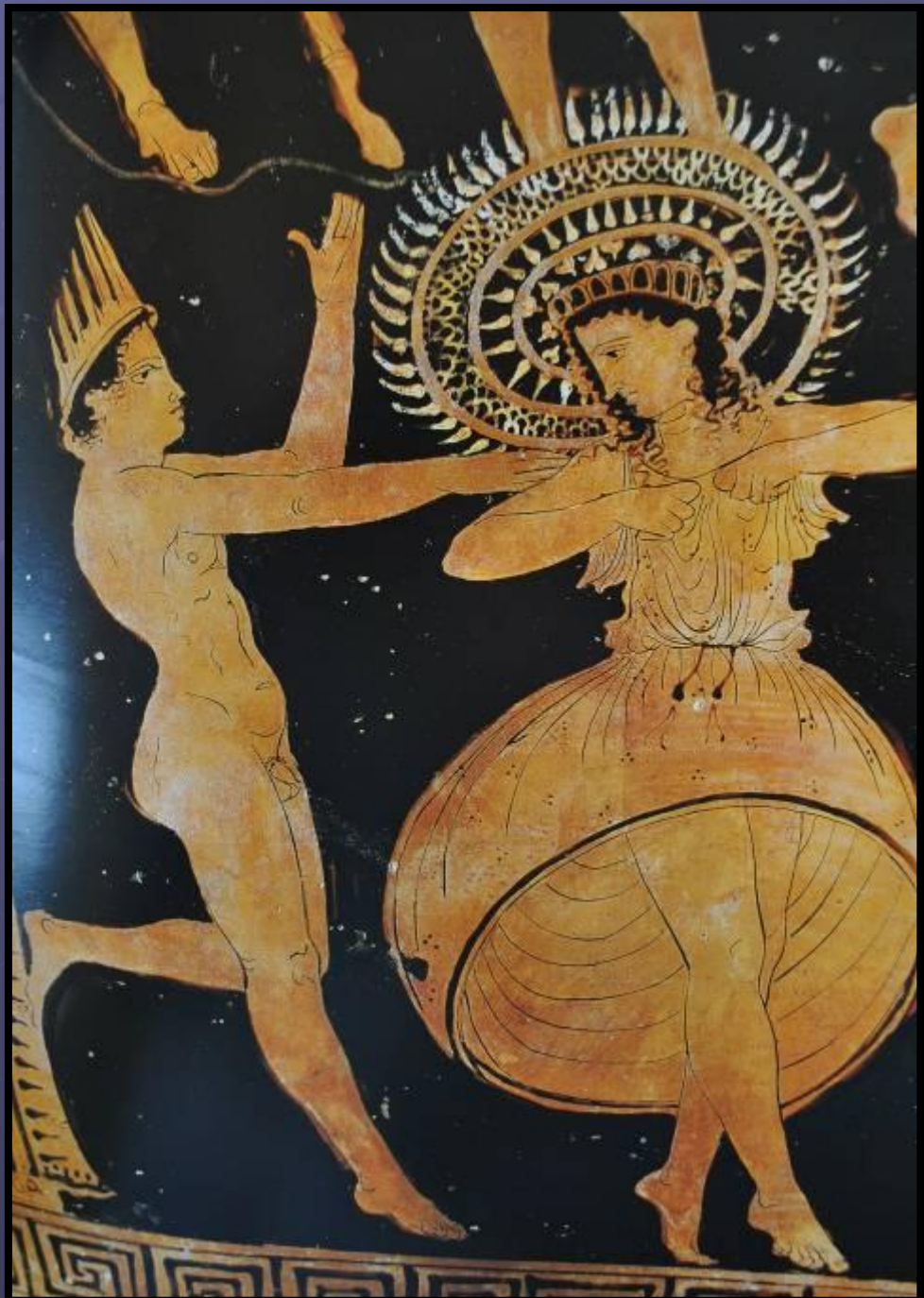
Αττική υδρία με ανάγλυφη διακόσμηση, λεγόμενη Regina Vasorum. Ελευσινιακό πάνθεο. 335-325 π.Χ. Αγία Πετρούπολη, Ερμιτάζ.

Τα αγγεία του 4^{ου} αι. π.Χ. στη Νότια Ιταλία και τη Σικελία

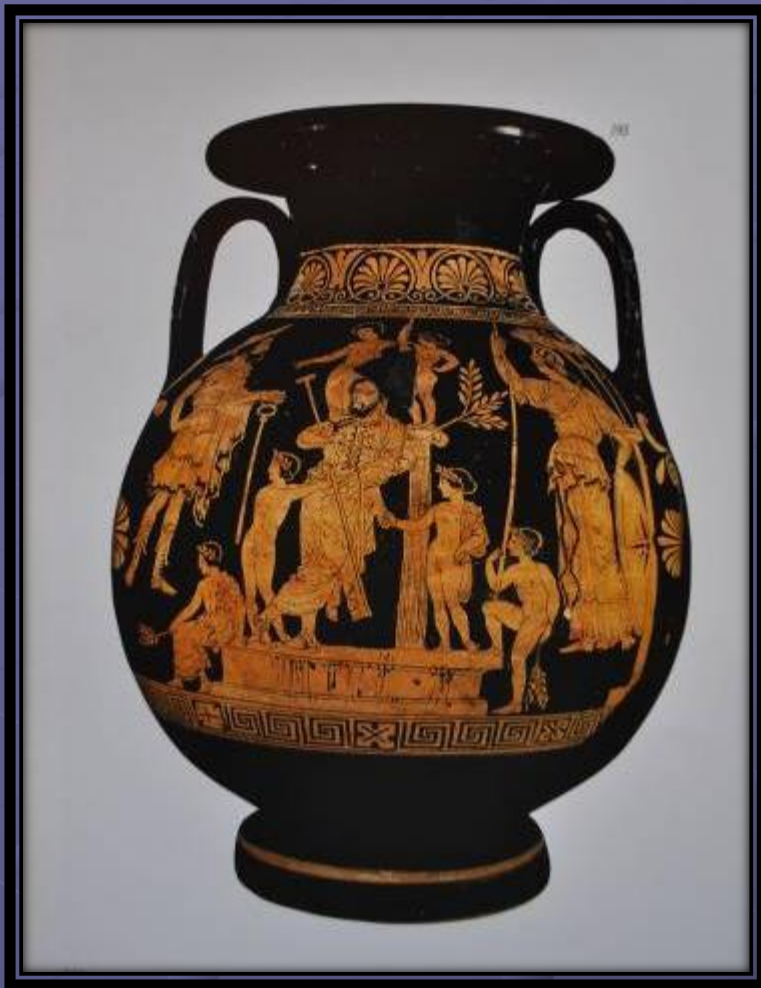
Από τις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ. η παραγωγή ερυθρόμορφων αγγείων στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία αποκτά ιδιαίτερο, τοπικό χαρακτήρα. Χρησιμοποιούνται τα αττικά σχήματα αγγείων μαζί με ένα νέο, τη νεστορίδα. Διακρίνονται πέντε επιμέρους εργαστήρια, στη Λευκανία, Απουλία, Σικελία, Καμπανία, και στην πόλη Ποσειδωνία (Paestum) της Λευκανίας. Η απόδοση της μυθολογίας στα κατωιταλιωτικά αγγεία επηρεάζεται από τις δραματικές θεατρικές παραστάσεις. Επίσης αναπτύσσουν και ένα ιδιαίτερο θεματολόγιο, σχετικό με τον κόσμο των νεκρών. Το περισσότερο παραγωγικό και δυναμικό κατωιταλιωτικό εργαστήριο είναι αυτό του Τάραντα. Πολύ γνωστός εκπρόσωπός του στο τρίτο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. είναι ο Ζωγράφος του Δαρείου, που ζωγραφίζει μεγάλους ελικωτούς κρατήρες διατάσσοντας τις σκηνές του σε πολλαπλά επίπεδα. Στο εργαστήριο της Ποσειδωνίας σημαντικοί αγγειογράφοι είναι ο Αστέας και ο μαθητής του Πύθων, οι μόνοι από τους κατωιταλιωτικούς αγγειογράφους που υπογράφουν με το όνομά τους. Το εργαστήριο αυτό ειδικεύεται στους κωδωνόσχημους κρατήρες. Τα αγγεία *φλύακες* παρωδούν μυθολογικά και μάλιστα θεατρικά θέματα και οι μορφές αποδίδονται ως καρικατούρες που προκαλούν χιουμοριστική διάθεση και προφανώς απεικονίζουν τους ηθοποιούς λαϊκότροπης κωμωδίας.

Λευκανικός ερυθρόμορφος ελικωτός κρατήρας.
Ζωγράφος των Καρνείων. Διονυσιακή σκηνή και
χορός για τον Απόλλωνα Κάρνειο. Περ. 410-400 π.Χ.
Τάραντας, Museo Archeologico Nazionale.

Λευκανική ερυθρόμορφη πελίκη, Παράσταση από το θεατρικό έργο *Ηρακλείδες* του Ευριπίδη. Ο Ιόλαος και τέσσερις γιοί του Ηρακλή σε ιερό του Διός, παρουσία της Αθηνάς. Αγγειογράφος της ομάδας του Ζωγράφου των Καρνείων. Περ. 400 π.Χ. Policoro, Museo Nazionale della Siritide.

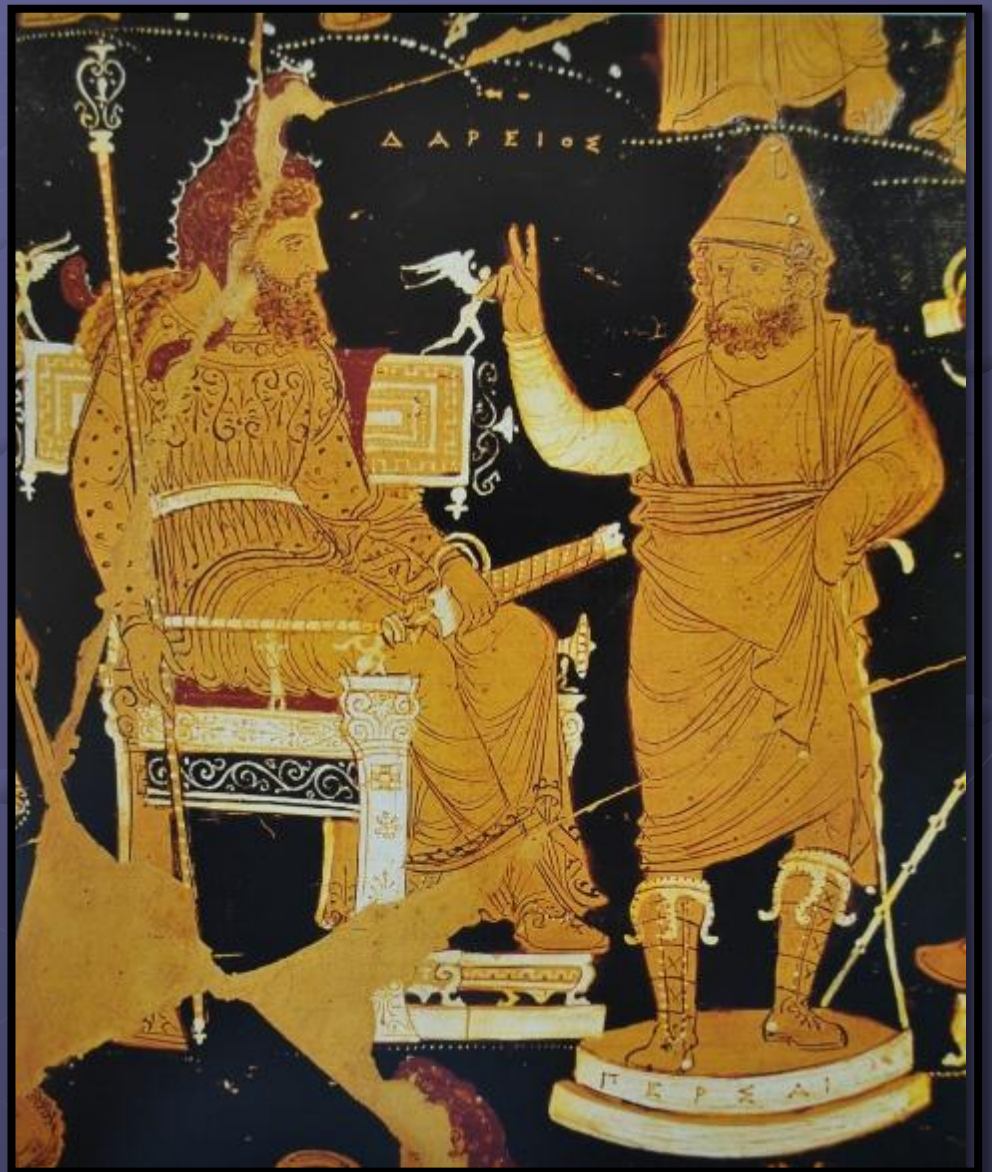
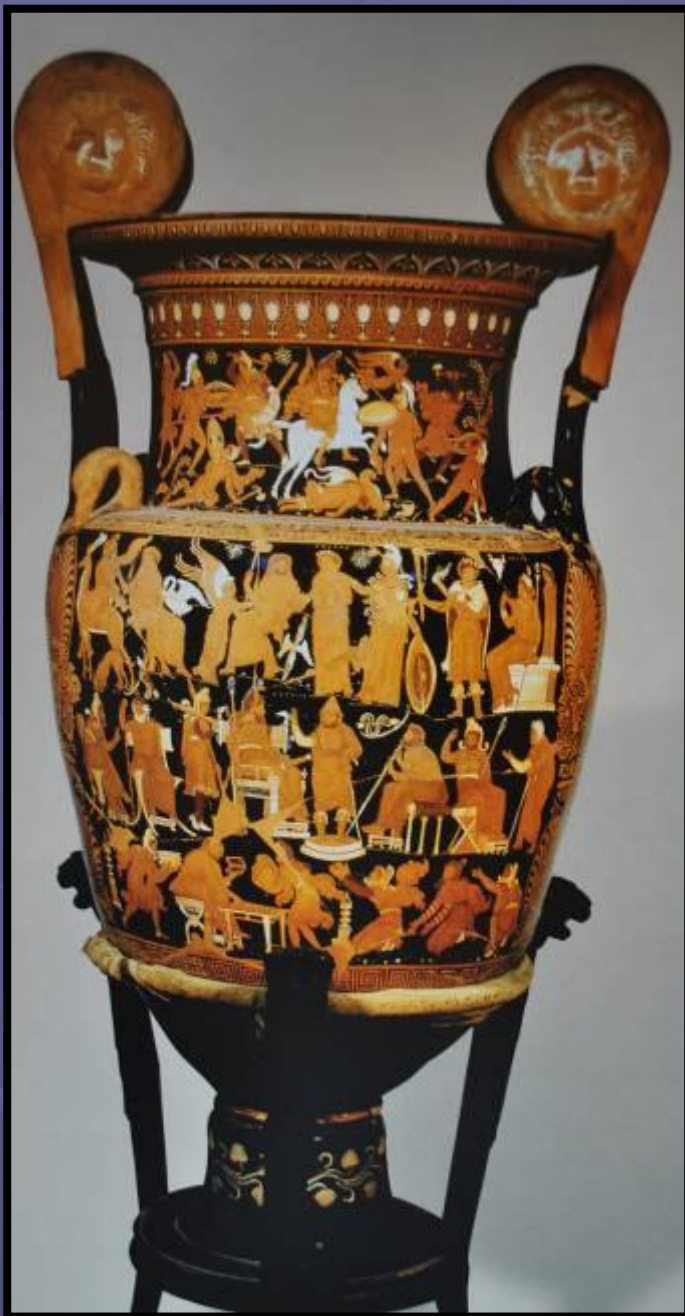

Απουλικός ερυθρόμορφος ελκωτός κρατήρας με σκηνή της *Ορέστειας*. Ο Ορέστης, αποδίδεται ως ικέτης στο δελφικό ιερό του Απόλλωνος. Αγγειογράφος κοντά στον Ζωγράφο της Μαύρης Ερινύας. Περ. 380 π.Χ. Νάπολη, Museo Archeologico Nazionale.

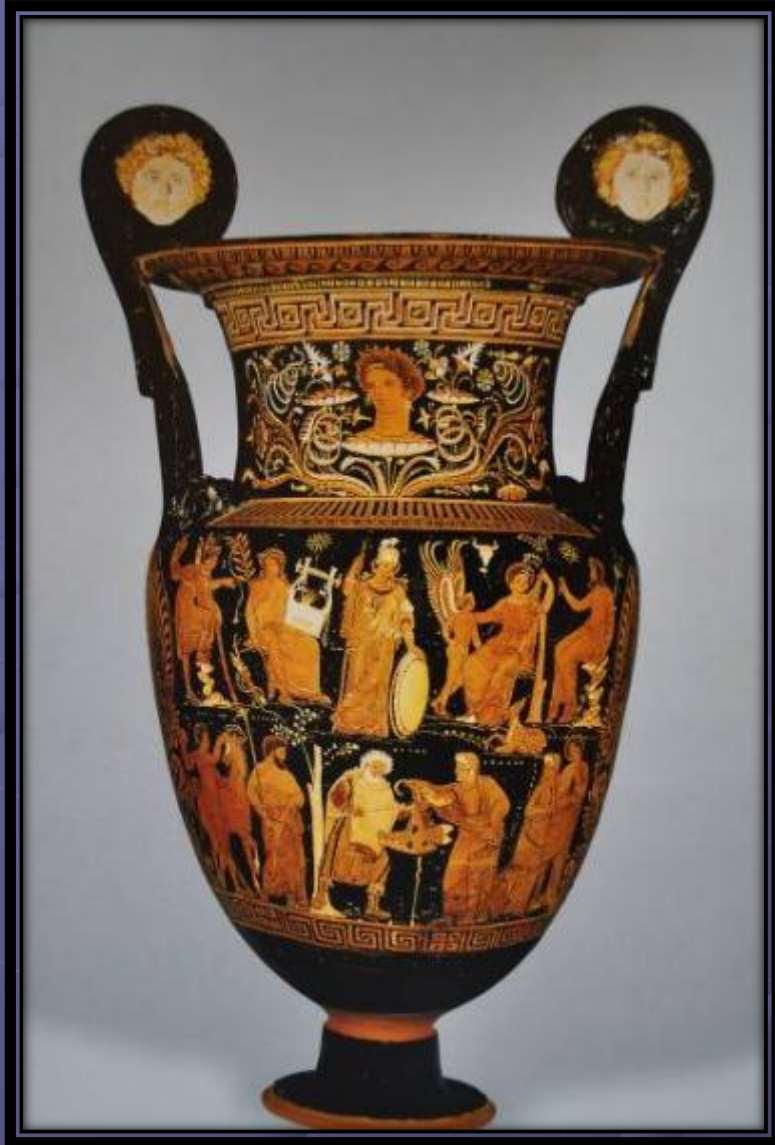
Απόλλων και Ορέστης στους Δελφούς. Λεπτομέρεια από το προηγούμενο αγγείο.

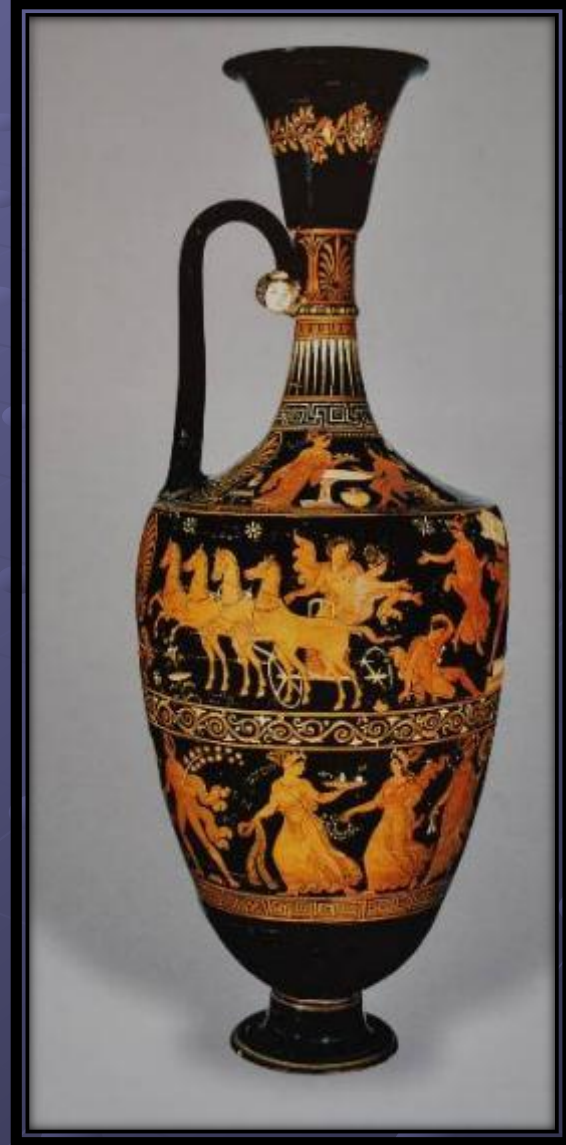

Απουλικός ελικωτός κρατήρας, Η βασιλική αυλή του Δαρείου. Αμαζονομαχία στον λαιμό. Ζωγράφος του Δαρείου, περ. 330 π.Χ.. Νάπολη, Museo Archeologico Nazionale.

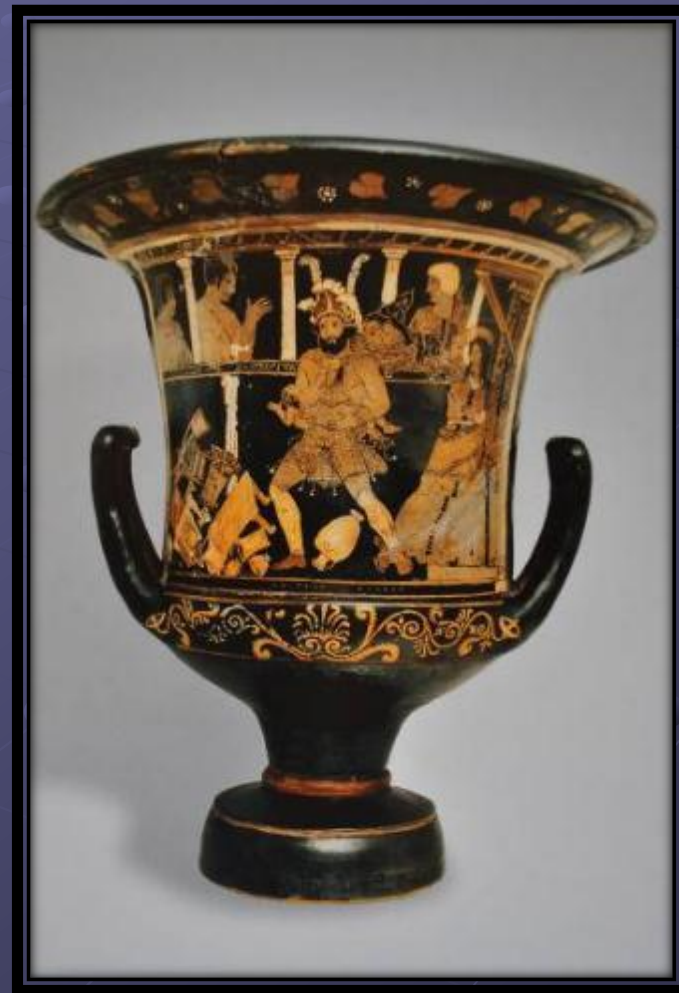
Απουλικός ερυθρόμορφος ελικωτός κρατήρας. Ιστορία της Μελανίπης, παρακολουθούμενη από θεούς. Ζωγράφος του Κάτω κόσμου. 330-320 π.Χ. Γενεύη, ιδιωτική συλλογή.

Απουλική ερυθρόμορφη λήκυθος. Διόσκουροι, Αφαρείδες, Λευκιπίδες.. Ζωγράφος του Κάτω κόσμου, περ. 330 π.Χ. Richmond, Virginia Museum of Fine Arts.

Απουλικός ερυθρόμορφος καλυκωτός κρατήρας. Περ. 360 π.Χ. Ομάδα Suckling-Salting. Παράσταση φλυάκων. Ρώμη, ιδιωτική Συλλογή

Ποσειδωνικός ερυθρόμορφος καλυκωτός κρατήρας. Περ. 340 π.Χ. Αστέας. Μανία Ηρακλέους. Μαδρίτη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ποσειδωνικός ερυθρόμορφος, καλυκωτός κρατήρας. Αρπαγή της Ευρώπης. Ασστέας, 340-335 π.Χ. Malibu, J.Paul Getty Museum.

Ο Ασστέας και ο μαθητής του Πύθων από το κεραμεικό εργαστήριο της Ποσειδωνίας είναι οι μόνοι αγγειογράφοι της Κάτω Ιταλίας που υπέγραψαν τα έργα τους.

Ποσειδωνικός ερυθρόμορφος κωδωνόσχημος κρατήρας. Η Αλκμήνη στην πυρά. Πύθων. Περ. 330 π.Χ.. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο.

Μνημειακή Ζωγραφική 4ου αι. π.Χ.

Σημαντική για τη γνώση της Μνημειακής ζωγραφικής του 4^{ου} αι. π.Χ. είναι οι Μακεδονικοί τάφοι, οι οποίοι κοσμούνται με τοιχογραφίες στην εξωτερική πρόσοψή τους ή στο εσωτερικό τους. Οι ζωγραφικές συνθέσεις είναι φιλόδοξες και προσανατολίζονται σε θέματα του μακεδονικού θεματολογίου (βασιλικό κυνήγι, αριστοκρατικό συμπόσιο, άθλα) αλλά και παραστάσεις με τον Άδη και την Περσεφόνη, θεότητες του Κάτω κόσμου. Διατηρήθηκαν, καθώς οι Μακεδονικοί τάφοι θάβονταν μαζί με τον δρόμο τους κάτω από χωμάτινο τύμβο, επομένως, παρέμεναν υπόγειοι. Η τεχνική των ζωγραφικών συνθέσεων συνδυάζει νωπογραφία και ξηρογραφία. Σημαντικοί τάφοι με ζωγραφικές συνθέσεις είναι ο μεγάλος κιβωτιόσχημος τάφος που είναι διακοσμημένος εσωτερικά με την αρπαγή της Περσεφόνης, καθώς και ο αποδιδόμενος στον βασιλιά Φίλιππο Β΄ Μακεδονικός τάφος που φέρει στην πρόσοψη την γνωστή τοιχογραφία βασιλικού κυνηγιού στην οποία συμμετέχουν ιστορικές προσωπικότητες, και οι δύο στη Μεγάλη Τούμπα στη Βεργίνα, δηλαδή τις Αιγές, αρχαία πρωτεύουσα των Μακεδόνων, όπου γίνονταν οι βασιλικές ταφές. Ζωγραφική διακόσμηση συναντάμε και σε μικρότερους και σχετικά άσημους τάφους στη Μακεδονία. Ορισμένες συνθέσεις μακεδονικής ζωγραφικής, η οποία είναι βασική πηγή μας για την ελληνική μεγάλη ζωγραφική του 4^{ου} αι. π.Χ. γενικότερα, μας παραδίδονται έμμεσα, χάρι σε ψηφιδωτά δάπεδα, που διακοσμούσαν ελληνιστικές επαύλεις. Μία τέτοια περίπτωση είναι αυτή του περίφημου ψηφιδωτού με τη μάχη του Μ. Αλεξάνδρου εναντίον του Δαρείου (Γαυγάμηλα ή Ισσός) από την Πομπηία. Επίσης, τοιχογραφίες που βρέθηκαν σε έπαυλη στο Boscoreale της Ιταλίας (κοντά στην Πομπηία) και σήμερα βρίσκονται στη Νέα Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, αποδίδουν χαμένες ταφικές ζωγραφικές συνθέσεις από τη Μακεδονία της πρώιμης ελληνιστικής περιόδου.

Η ζωγραφική σύνθεση με την αρπαγή της Περσεφόνης από τον Άδη. Μεγάλος κιβωτιόσχημος τάφος της Βεργίνας. Ακολουθούν λεπτομέρειες της σκηνής αυτής και των παραπληρωματικών μορφών της.

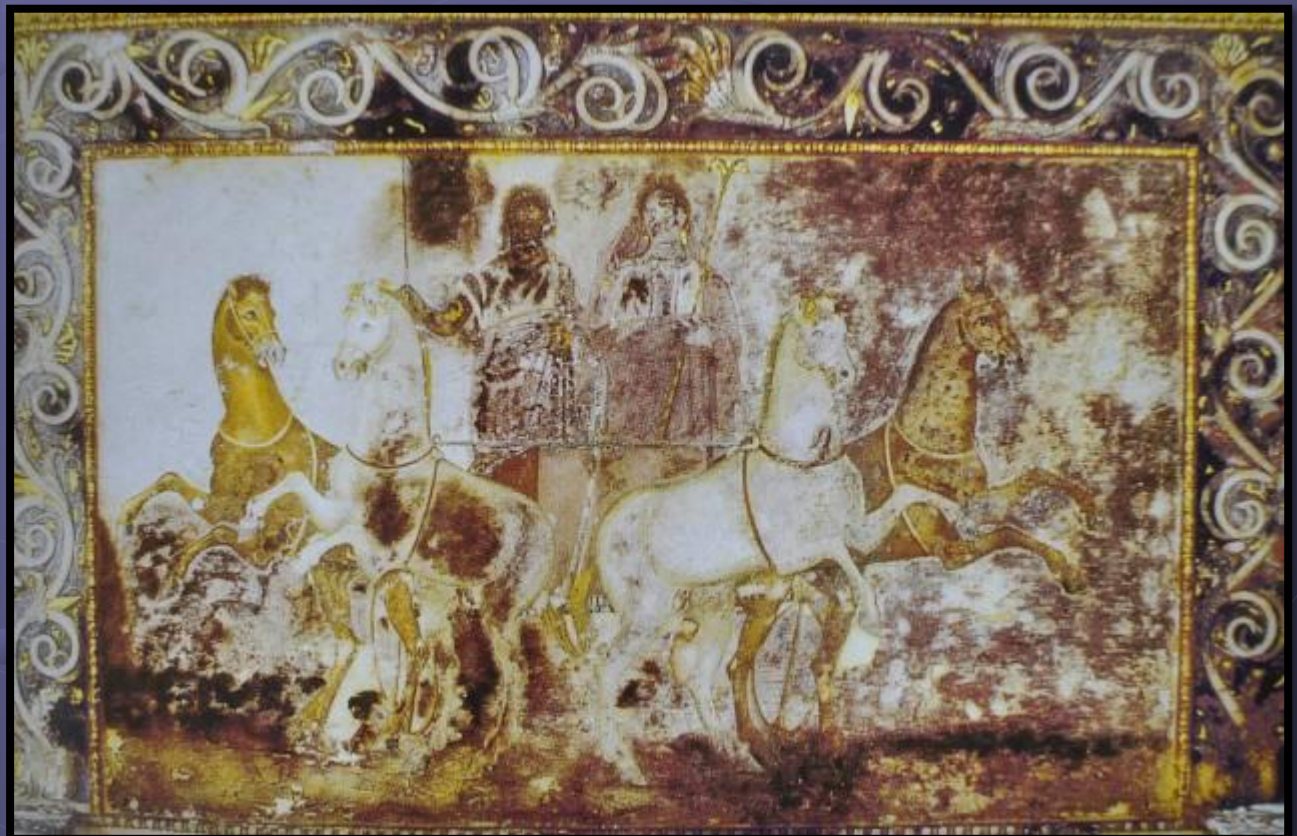
Μαρμάρινος θρόνος με ζωγραφική παράσταση της αρπαγής της Περσεφόνης από τον Άδη. Βεργίνα, Μακεδονικός τάφος αποδιδόμενος στην Ευρυδίκη, μητέρα του Φιλίππου Β΄. Ακολουθούν λεπτομέρειες της ζωγραφικής διακόσμησης του θρόνου.

Η ζωφόρος με την αρματοδρομία από τον λεγόμενο Μακεδονικό τάφο του Πρίγκηπα στη Βεργίνα.

Η ζωφόρος με την αρματοδρομία από τον λεγόμενο τάφο του Πρίγκηπα στη Βεργίνα. Λεπτομέρεια.

Η πρόσοψη του Μακεδονικού τάφου του λεγόμενου του Φιλίππου Β' με τη ζωγραφική σύνθεση της ζωφόρου του κυνηγιού. Βεργίνα, Μεγάλη Τούμπα.

Ακολουθούν λεπτομέρειες της ζωγραφικής σύνθεσης στο πρωτότυπο και σε αναπαράσταση.

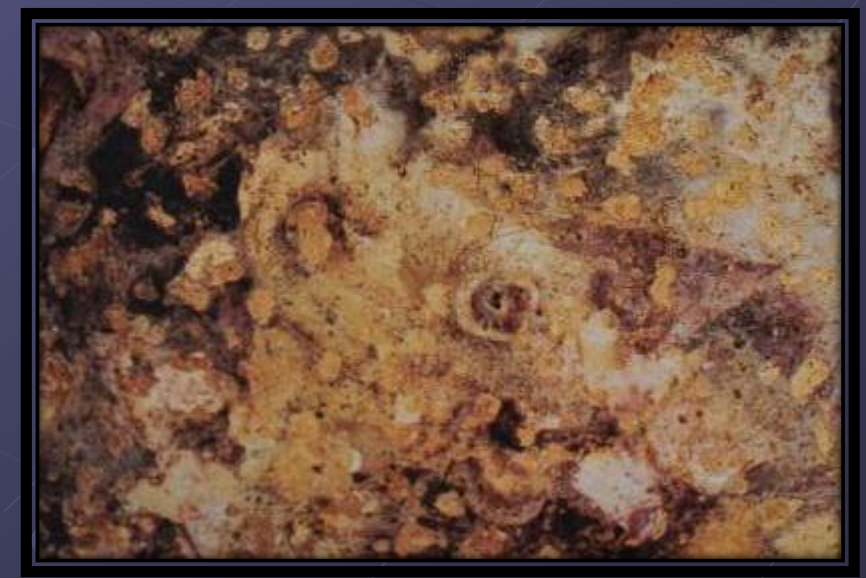

Αναπαράσταση της πρόσοψης του Μακεδονικού τάφου του λεγόμενου του Φιλίππου Β' με τη ζωγραφική σύνθεση της ζωφόρου του κυνηγιού.

Ο Μακεδονικός τάφος του Αγ. Αθανασίου. Ζωγραφική παράσταση στην πρόσοψη. Ζωφόρος και ασπίδες. Λεπτομέρειες του ζωγραφικού διακόσμου της πρόσοψης του μνημείου στη συνέχεια. Κάτω εικονίζονταν Μακεδόνες εταίροι ως φρουροί του νεκρού.

Βιβλιογραφία-Πηγές Εικόνων

Μ. Α. Τιβέριος. *Ελληνική τέχνη. Αρχαία Αγγεία*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1996.

A.D. Trendall, *Ερυθρόμορφα Αγγεία της Νότιας Ιταλίας και Σικελίας*, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1996.

S. Descamps-Lequime επιμ., *Peinture et Couleur dans le monde grec antique*, Paris, Musée du Louvre 2007.

O. Palagia, The Frescoes of the Villa of P. Fannius Synistor in Boscoreale as Reflections of Macedonian Funerary Paintings of the Early Hellenistic Period, στο H. Hauben και A. Meeus επιμ., *The Age of the Successors and the Creation of the Hellenistic Kingdoms (323-276 B.C.)*, Peeters 2014, 207-229.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Οι φωτογραφίες από μουσεία έχουν δημιουργηθεί από τη διδάσκουσα του μαθήματος, επίκουρη
καθηγήτρια Ιφιγένεια Λεβέντη

Το copyright έργων τρίτων ανήκει εξ ολοκλήρου στους δημιουργούς τους. Τα έργα χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο του μαθήματος αποκλειστικά για εκπαιδευτικούς και μη εμπορικούς σκοπούς.